

М. В. Указна
студ. III курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: к. ю. н., доц. О. О. Нігрієва

ТИМЧАСОВІ ЗАХОДИ У СПРАВІ «ЗВИНУВАЧЕННЯ В ГЕНОЦИДІ» (УКРАЇНА ПРОТИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ)

З початком військової агресії Російської Федерації (далі – РФ) проти України наша держава спрямовує активні дії на висвітлення цієї ситуації перед світовою спільнотою з метою отримати міжнародний захист та припинити свавілля РФ. Зокрема, Україна обрала звернення до Міжнародного Суду ООН (далі – Суд) як один із найефективніших засобів боротьби з агресією РФ.

Метою цієї доповіді є розгляд загального ходу справи та зосередження на положеннях наказу Міжнародного Суду ООН у справі «Звинувачення в геноциді відповідно до Конвенції про попередження злочину геноциду та покарання за нього (Україна проти Російської Федерації)» про призначення тимчасових заходів.

Як відомо, 24 лютого 2022 р. РФ розпочала широкомасштабне вторгнення по всій території України, обумовлюючи свої дії тим, що Україна чинить геноцид проти власного народу. Як наслідок, 26 лютого 2022 р. Україна подала заяву до Суду проти РФ щодо спору, що стосується тлумачення, застосування та виконання Конвенції ООН про запобігання злочину геноциду й покарання за нього (далі – Конвенція) [1]. У цій заяві стверджується, що жодних дій геноциду на території Луганської та Донецької областей із боку України вчинено не було, а отже розпочата РФ «спеціальна військова операція» є безпідставною та протиправною [2].

Також у документі додано, що для виявлення, покарання та запобігання так званого «геноциду» РФ мусила звернутися до органів Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) відповідно до статті VIII Конвенції або звернутися до Суду відповідно до статті IX Конвенції, а не розпочинати військові дії. Іншими словами, ніщо в Конвенції не уповноважує РФ застосовувати силу проти України як засіб виконання свого зобов'язання за статтею I Конвенції.

З огляду на це, Україна просить Суд оголосити, що жодних актів геноциду на території Донецької та Луганської областей із боку України здійснено не було; винести рішення про незаконність визнання РФ незалежності так званих «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки» та проведення «спеціальної військової операції», адже воно ґрунтується на неправдивих твердженнях про геноцид; вимагати повного відшкодування всієї шкоди, завданої РФ під час здійснення військової агресії. Разом із заявою Україна подала запит про вжиття тимчасових заходів із посиланням на статтю 41 Статуту ООН [3] та статті 73, 74 та 75 Регламенту Суду [4], а саме: вимагати від РФ негайного припинення будь-яких дій щодо запобігання або покарання за ймовірний геноцид, забезпечити невжиття військовими або нерегулярними збройними формуваннями РФ жодних заходів зі сприяння військовим діям, метою яких є запобігання або покарання України за вчинення геноциду. РФ також мусить надати гарантії, що не чинитиме жодних дій, які можуть погіршити або розширити наявний спір, а також надати Суду звіт про заходи, вжиті для виконання наказу суду про тимчасові заходи, через тиждень після видання наказу, а далі на регулярній основі, яка буде визначена Судом. Треба зауважити, що порушене провадження обмежене за обсягом, оскільки заява України стосується лише застосування норм Конвенції.

Україна обґрунтувала юрисдикцію Суду щодо цієї справи пунктом 1 статті 36 Статуту Суду та статтею IX Конвенції. Стаття IX Конвенції про геноцид передбачає, що спори між договірними сторонами щодо тлумачення, застосування або виконання Конвенції, включаючи ті, що стосуються відповідальності держави за геноцид або за будь-яке інше діяння, закріплене в статті III, має бути подано до Суду на прохання будь-якої зі сторін спору. Україна та РФ є сторонами Конвенції з 1954 р. Отже, стаття IX Конвенції обумовлює юрисдикцію Суду по цій справі, адже сторони конфлікту дотримуються чітко протилежних поглядів щодо питання виконання або невиконання певних закріплених у ній міжнародних зобов'язань.

У відповідь на заяву України та відкриття провадження РФ висловила позицію щодо відсутності юрисдикції Суду в цій справі та попросила Суд утриматися від вимог та вказівок щодо вжиття

РФ тимчасових заходів із припинення військової агресії проти України, а також вилучити справу зі свого реєстру.

РФ пояснює законність «спеціальної військової операції» на території України статтею 51 Статуту ООН щодо здійснення права на самооборону та міжнародним звичаєвим правом та стверджує, що Конвенція не є правовою основою для військової операції, оскільки не регулює це питання. Відповідач також зазначив, що 24 лютого 2022 р. постійний представник РФ при ООН повідомив Генерального секретаря ООН та Раду Безпеки ООН про позицію РФ та про те, що вона ґрунтується на нормі статті 51 Статуту ООН [5].

РФ стверджує, що у зверненні президента Путіна до громадян РФ дійсно йшлося про геноцид, проте його промову не можна розцінювати як посилання на Конвенцію в якості юридичного обґрунтування дій РФ. Отже, РФ не визнає наявності спору за Конвенцією, а отже, заява та запит України, за словами РФ, виходять за межі Конвенції та юрисдикції суду.

Як правило, Суд виносить рішення про тимчасові заходи лише переконавшись, що положення, на які посилається заявник, “*prima facie*”, тобто «на перший погляд», створюють основу юрисдикції Суду щодо цієї справи. Для цього необхідно встановити, чи дійсно існують розумні підозри вважати, що факт спору щодо тлумачення Конвенції має місце.

У наказі в справі «Звинувачення в геноциді відповідно до Конвенції про попередження злочину геноциду та покарання за нього (Україна проти РФ)» Суд зауважує, що: з 2014 р. державні органи та представники РФ в офіційних заявах посилалися на вчинення Україною актів геноциду в Луганській та Донецькій областях; слідчий комітет РФ з 2014 р. порушив кримінальні справи проти високопосадовців України щодо ймовірного вчинення актів геноциду проти російськомовного населення, яке проживає у вищезазначених регіонах. Водночас комітет посилався на норми Конвенції як такі, що були порушені Україною; постійний представник РФ при ООН звернувся до Генерального секретаря з проханням поширити текст звернення президента Путіна в якості документа Ради Безпеки. У своїй промові Путін підкреслив, що метою «спецоперації» є захист людей від геноциду та його негайне припинення [6].

На підставі вищезазначених фактів із матеріалів справи Суд постановив, що в цьому випадку “*prima facie*” наявні чіткі посилення на Конвенцію обох сторін конфлікту, а отже є фактичні підстави для забезпечення Судом позову України, тобто встановив свою юрисдикцію щодо справи відповідно до статті IX Конвенції. Як наслідок, Суд має повноваження з розгляду та вирішення цієї справи. Отже, Суд правоможний винести рішення щодо вжиття тимчасових заходів, направлене на захист прав заявника. Для цього необхідно встановити зв’язок між правами, захист яких вимагається, та тимчасовими заходами, які пропонує вжити Україна.

Оскільки Конвенція, з огляду на її об’єкт і мету, не закріплює право договірної сторони на застосування сили на території іншої держави з метою попередження або покарання за ймовірний геноцид, Суд вважає, що Україна не має потерпати від військових дій, що здійснюються із порушенням норми статті I Конвенції. Ба більше, Україна не мусить бути об’єктом хибних заяв про геноцид.

Розглянувши запропоновані Україною тимчасові заходи, Суд дійшов висновку, що вони прямо покликані на захист права України, закріпленого в статті I Конвенції, а також на запобігання загострення існуючого спору.

Зважаючи на терміновість справи та реальний неминучий ризик завдання шкоди заявленим Україною правам, Суд вирішив, що необхідно вжити такі тимчасові заходи: РФ повинна негайно зупинити військові дії, які вона розпочала 24 лютого 2022 р. на території України; гарантувати, що будь-які військові або нерегулярні збройні формування, якими вона може керувати або підтримувати, а також будь-які організації та особи, які можуть підпадати під її контроль або керівництво, не вживатимуть жодних заходів для сприяння військовій операції; обидві сторони спору повинні утримуватися від будь-яких дій, які можуть загострити чи подовжити спір у Суді, чи ускладнити його вирішення [2].

Треба зазначити, що РФ не взяла участь в усному провадженні Суду, проте неявка однієї зі сторін по справі не може становити перешкоду для вжиття тимчасових заходів, тобто, неучасть сторони в провадженні на будь-якій стадії справи не може за жодних обставин вплинути на дійсність рішення Суду.

Розпорядження Суду про тимчасові заходи, відповідно до статті 41 Статуту, мають обов'язкову силу, тобто, створюють міжнародні правові зобов'язання для будь-якої сторони, якій вони призначені. Отже, встановлення юрисдикції Суду щодо справи про звинувачення України в геноциді та наказ Суду про вжиття тимчасових заходів має вирішальне значення для подальшого розвитку ситуації в Україні, захисту прав нашої держави та притягнення РФ до міжнародно-правової відповідальності.

Список використаної літератури

1. Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. URL: <https://iccforum.com/genocide-convention> (accessed at 23.10.2022).
2. Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation): the ICJ Order of 16 March 2022. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/182/182-20220316-ORD-01-00-EN.pdf> (accessed at 23.10.2022).
3. Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice. URL: <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf> (accessed at 23.10.2022).
4. International Court of Justice. Rules of Court. URL: <https://www.icj-cij.org/en/rules> (accessed at 23.10.2022).
5. Document S/2022/154 of the Security Council. URL: file:///C:/Users/Админ/Downloads/S_2022_154-EN.pdf (accessed at 25.10.2022).
6. Промова Путіна щодо початку проведення «спецоперації». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/31719676.html> (дата звернення: 25.10.2022).